

REALITĂȚI ISTORICE ROMÂNEȘTI OGLINDITE ÎN SCRIEREA
DIADOCHOS A LUI BARTOLOMEJ PAPROCKI
(SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVI-LEA)

Tiberiu Pleter

În anul 1602 ieșea de sub teascu tiparului pragheze a lui Daniel Sedlčanský o voluminoasă scriere în limba cehă, intitulată *Diadochos, adică succesiunea principilor și regilor cehi, a episcopilor și arhiepiscopilor din Praga...* (*Diadochos id est succesio, jinak posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcibiskupův pražských...*)¹. Autorul ei era literatul polonez Bartolomej Paprocki z Głogoł i z Paprockej Woli (cca 1540-1614), pe atunci trăitor în capitala Țărilor Cehe, care era totodată și cea a Imperiului Habsburgic în acea vreme. Pentru noi, această scriere nu este lipsită de interes, deoarece în unele capitole ale ei se întâlnesc nu puține pasaje – unele mai extinse, altele cu caracter de însemnări sumare – reflectând diferite fapte și evenimente istorice petrecute la sfârșitul secolului al XVI-lea în Principatul Transilvaniei și Banat, dar și în Țara Românească și Moldova. Până în momentul de față scrierea *Diadochos* n-a făcut obiectul unei cercetări privind realitățile românești descrise în conținutul ei, încât articolul nostru are și rostul de primă semnalare a acestora.

¹ Depășind 1000 de pagini tipărite, scrierea *Diadochos* n-a beneficiat de o ediție critică integrală, sub această formă apărând până în prezent doar două părți ale scrierii, și anume cea îngrijită de Josef Polišenský, intitulată *Bartoloměj Paprocký z Hlohohol, Oglinda Boemiei și Moraviei* (Bartoloměj Paprocký z Hlohohol, Zrcadlo Čech a Moravy), Praga, ELK (Národní klenotnice, vol. 19), 1941, și cea apărută sub îngrijirea lui Eduard Petru la Praga, în 1982, la Editura Odeon, intitulată *Bartoloměj Paprocký z Hlohohol, Despre războiul cu turcii și alte întâmplări – Culegere de texte din Diadochos* (O válce turecké a jiné příběhy – Výbor z Diadochu), Praga, Odeon, 1982. Această ediție a lui E. Petru este de interes pentru tema articolului de față.

Înainte de prezentarea lor, considerăm utilă o succintă privire asupra vieții și activității autorului¹. Ca scriitor, Paprocki aparține nu numai literaturii polone vechi, ci și literaturii cehe de la cumpăna veacurilor al XVI-lea – al XVII-lea, producțiile sale artistice în limba cehă² fiind reprezentative pentru proza cehă din perioada de tranziție de la Renaștere la Baroc³.

Scriitorul s-a născut în satul Paprocka Wola de lângă orașelul Dobrzyń din Mazovia, într-o familie nobiliară scăpătată care mai deținea în proprietate două sate: Głogoły și Paprocka Wola – adică cele al căror nume figurează în titulatura sa nobiliară. Și-a făcut studiile la Cracovia, dobândind o solidă cultură umanistă și o bună cunoaștere a operelor clasicilor latini, îndeosebi ale celor ciceroniene. După absolvirea studiilor cu peregrinat pe la diferite curți nobiliare, unde s-a făcut remarcat ca talentat făuritor de stihuri encomiastice, ocazionale, dedicate mecenajilor, între aceștia numărându-se, de pildă, Petr Gorajski z Goraja, Stanisław Modliszewski ș.a. După moartea părinților, Paprocki s-a stabilit în reședința familiei din satul de baștină, reușind să adauge la bruma de avere două sate pe care le-a adus ca dotă Jadwiga Kozobudzka (m. 1572), o văduvă relativ înstărită cu care s-a căsătorit. Nepriindu-i viața de familie, și-a reluat hoinăreala prin țară, intrând, până la urmă, în serviciul magnatului Ondrzej Taranowski, care, în 1572, a condus o misiune diplomatică polonă la Țarigrad. Ipoteza după care Paprocki ar fi făcut parte din suita conducătorului misiunii stă sub semnul îndoielii⁴. O vreme a trăit la reședința din apropierea graniței cu Moldova a marelui nobil Mikołusz Mielecki, pan al Poldoliei. În 1569, Mielecki a întreprins o incursiune militară în Moldova, unde, la 2 octombrie, l-a înscăunat domn pe Bogdan Lăpușeanu, și există presupunerea –

¹ La abordarea acestui subiect folosim datele oferite de lucrarea monografică fundamentală a polonistului ceh Karl Krejčí, intitulată *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle – viața, opera, forma și limba operei* (Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle – Život, dílo, forma a jazyk), Praga, 1946.

² Versiunea în limba cehă a scrierilor lui Paprocki au fost realizate de diferiți traducători cehi. Despre cel care a transpus în cehă *Diadochos* se știe că se numea Raphael Soběhrd Mišovský. Cf. K. Krejčí, *op. cit.*, p. 6, 168.

³ Cf. Jaroslav Vlček, *Dějiny české literatury, I*, Praga, Čs. spisovatel, 1951, p. 416 și urm.; Československá akademie věd (red. resp. Josef Hrabák), *Dějiny české literatury, I, Starší česká literatura*, Praga, Ed. ČSAV, 1959, pp. 345, 352.

⁴ Cf. Karel Krejčí, *op. cit.*, p. 36. Participarea lui B. Paprocki la misiunea diplomatică polonă la Țarigrad, condusă de O. Taranowski este considerată certă în vol. *Călători străini despre țările române*, II, București, 1970, p. 404-405.

neconfirmată însă de dovezi certe – că Paprocki ar fi luat parte la această campanie. Revenit în 1575 la moșia părintească, el a intrat un an mai târziu în slujba lui Ștefan Báthory (1533-1586), încoronat rege al Poloniei în anul 1576 și care, între 1571-1575, fusese voievod al Transilvaniei.

Activitatea literară a lui Paprocki, desfășurată în anii '70 și la începutul anilor '80, s-a concretizat în publicarea a numeroase scrieri, între care ar fi de amintit îndeosebi culegerile de versuri intitulate *Scutierul* (Panosza, 1575), *Cercul cavalerilor* (Kolo rycerskie, 1575), volumul de versuri și proze *Cuibul virtuții* (Gniazdo cnoty, 1578), precum și scrierea conținând versuri de proslăvire a stemelor și blazoanelor nobiliare, intitulată *Blazoanele cavalerilor poloni* (Herby rycerstwa polskiego, 1584). În toate aceste producții se face simțită influența creației lui Mikołusz Rej z Nagłowicz (1505-1569) și a lui Jan Kochanowski (1530-1584), contemporanul său¹. Paprocki era un membru apreciat al societății de literați și, totodată, de petrecăreți, întemeiată de nobilul Stanisław Pszonka la reședința sa de la Babiń, din voievodatul Lublin („Rzeczpospolita babińska”). În această calitate, el s-a evidențiat, între altele, ca autor a numeroase cântece de pahar și de voie bună ce însoțeau deselexcese bahice ale membrilor confreriei – cel mai de seamă dintre aceștia fiind Kochanowski.

Bartolomej Paprocki era un catolic înfocat și un adversar relativ moderat al protestantismului. El a sprijinit cu fermitate partida habsburgică, angajată în lupta pentru dobândirea tronului Poloniei, devenit vacant în 1586, prin moartea prematură a lui Ștefan Báthory. Paprocki a militat pentru alegerea ca suveran a arhiducelui Maximilian de Habsburg, opunându-se cu înverșunare – inclusiv prin câteva pamflete virulente la adresa cancelarului regal Jan Zamoyski – candidaturii la tron a principelui suedez Sigismund Vasa, susținută și, până la urmă, impusă de cancelar². Pe deplin solidar cu politica promovată de membrii influenței familiei nobiliare Zborowski – dușmani neîmpăcați ai cancelarului –, Paprocki a participat alături de aceștia

¹ În scopul popularizării în Țările Cehe a creației artistice polone din vremea sa, Paprocki a inclus în culegerea de versuri proprii, intitulată *Noul divertisment* (Nová kratochvile), câteva poezii de Jan Kochanowski și unele proze de Mikołusz Rej. Volumul a apărut în Praga în 1597, la imprimeria Annei Šumanová.

² Mânia manifestată de Jan Zamoyski față de Paprocki se datora și faptului că acesta publicase o compoziție în versuri plină de invective la adresa sa, intitulată *Memoriu asupra fărâdelegilor din Polonia* (Pamięć nierządu v Polsce), dedicată marelui nobil ceh Vilém z Rožmberka (1535-1572), ambasador al împăratului Rudolf la curtea polonă.

la bătălia de la Byczina (din 1588), soldată cu înfrângerea partidei politice a Habsburgilor și cu lucrarea ca prizonier a arhiducelui. Pentru a-și salva viața, Paprocki s-a văzut nevoit să-și părăsească patria, aflându-și refugiu în Țările Cehe, unde – cum scrie Karel Krejčí (*op. cit.*, p. 47) „a mâncat pâinea amară a exilatului timp de douăzeci de ani” (între 1586-1606). La început a găsit găzduire în diferite reședințe ale unor mari familii nobiliare din Moravia, până la urmă stabilindu-se la cea din orașul morav Kroměříž, a protectorului său, influentul episcop de Olomouc Stanislav Pavlovský¹. După moartea acestuia, survenită în 1598, s-a stabilit la Praga, unde trăia în exil concetățeanul și prietenul său, nobilul Krystof Zborowski, care l-a sprijinit moral și material. Și-a dus traiul în diferite castele ale unor mari nobili cehi, de pildă, în cel din localitatea Bělá, al lui Aleš Berka z Dubé, și în cel din Budyn, al lui Jan Zajíc z Hazmburka, unde în 1596 a încheiat redactarea scrierii sale *Diadochos*. Paprocki a reușit să închege bune relații de amiciție cu diferiți reprezentanți ai clerului romano-catolic praghez, inclusiv cu arhiepiscopul de Praga Zbyněk Berka z Dubé a Lípého, cu numeroși literați și oameni de cultură cehi și a beneficiat de sprijinul concetățeanului său, Michal Šedziwój ze Skorska, care, în calitate de astrolog, se bucura de trecere la curtea imperială². La Praga a publicat câteva scrieri în limba cehă, reprezentând atât producții originale, cât și traduceri în cehă din creația sa artistică din tinerețe³.

După moartea cancelarului Zamoyski (1605), regele polon Sigismund al III-lea Vasa a dat uitării atitudinea de adversitate din trecut a lui Paprocki față de el și a aprobat revenirea sa în patriarhie, iar Wojczech Giebułtowski, ambasadorul polon la curtea lui Rudolf al II-lea, care îi era prieten, a reușit să obțină pentru el unele subsidii din partea cancelariei

¹ În anul 1595, episcopul Pavlovský a fost trimis de împăratul Rudolf la curtea polonă, cu un mesaj menit să-l convingă pe rege să participe la o mare coalitie militară antiotomană, sub comanda împăratului. În același an, Paprocki a publicat în polonă scrierea sa cu accente propagandistice antiotomane, intitulată *Asalt asupra păgânilor* (Gwalt na pogany).

² Cf. Krejčí, *op. cit.*, p. 58.

³ În 1593, a apărut la Olomouc, în versiunea cehă, realizată de Jan Vodička, scrierea în proză a lui Paprocki, intitulată *Oglinda slăvitului markgraafiat al Moraviei* (Zrcadlo slavného markgrabství moravského), în care autorul se ocupă de genealogia familiilor nobiliare ilustre din Moravia, de istoria mănăstirilor și bisericilor romano-catolice, precum și a așezărilor urbane, iar în 1602 a văzut lumina tiparului, la Praga, culegerea de versuri intitulată *Parcul de vânătoare sau Grădina în care discută felurite viețuitoare* (Obora neb Zahrada, v které rozličná stvoření rozmlouvání mají). Ultima sa scriere în limba cehă poartă titlul *Genealogia nobilimii sileziene* (Stambuch slezský) și a apărut în 1609.

imperiale. În 1606, Paprocki se stabilește pentru o vreme la castelul de lângă orașul Opole, al nobilului Jan Oderwolf, pentru ca, mai târziu, să-și afle găzduire la diferite mănăstiri din țară. S-a săvârșit din viață în cea de a treia zi a Crăciunului din anul 1614, la mănăstirea franciscană din Lvov, unde a fost înmormântat.

Revenind la tema articolului nostru, este de menționat faptul că numai în două capitole ale scrierii *Diadochos* din cele cinci, câte figurează în ediția lui Eduard Petru (vezi și *infra* nota 1), întâlnim referiri la evenimente românești, și anume în capitolul intitulat *Cuvânt înainte privitor la războiul din Țara Ungurească* (Předmluva o vojně v Uhřích; pp. 189-248 ale ediției lui E. Petru) și în cel cu titlul *Istoria evenimentelor din Regatul Ungar și din alte părți* (Historie o přiběžích Království uherském i jinde; pp. 249-389 ale ediției E. Petru). În primul capitol sunt menționate evenimente care au avut loc în anii 1593 și 1594, iar în cel de al doilea, în anii 1595-1597, desigur, și cu referiri la perioadele anterioare, reprezentând, în esență, ultima treime a secolului al XVI-lea. Chiar dacă materialul este rânduit pe ani, luni și, deseori, chiar pe zile, cele două capitole din *Diadochos* nu au însușiri de cronică propriu-zisă. Ele aparțin mai degrabă literaturii de popularizare istorică a faptelor și evenimentelor politice mai însemnate – în viziunea autorului –, care, în anii respectivi, s-au petrecut în spațiul geografic central-european (Ungaria Superioară, Serbia, Slovacia) și în cel adiacent (Transilvania, Banat, Țara Românească, Moldova, Bulgaria). Scrierea *Diadochos* se adresa unui public avid să afle noutățile privind mersul războaielor purtate de oștile imperiale habsburgice cu cele otomane, care ajunseseră primejdios de aproape de hotarul sud-estic al Țărilor Cehe, provocând o mare îngrijorare în rândul populației. De altfel, Paprocki însuși nu se consideră pe sine istoric – în sensul obișnuit al cuvântului –, ci un *neoteric* – termen inventat de el pentru a-și defini rolul pe care și-l asumă: acela de relatator al unor fapte și evenimente politice contemporane reale, la care însă n-a fost martor ocular, dar pe care le cunoaște detaliat apelând la surse de informare credibile¹. Există presupunerea că Paprocki și-a extras informațiile din foile volante și broșurile cu apariție neperiodică – precursorile ziarelor de mai târziu – ce colportau, în epocă, pe lângă noutățile de la curte și știrile de senzație (despre calamități, fenomene cerești, fapte penale oribile etc.), informații referitoare la situația din zonele

¹ Cf. Krejčí, *op. cit.*, pp. 152, 172, 174 care îl consideră pe Paprocki primul jurnalist ceh. Cf. de asemenea, E. Petru, prefața la ediția sa a scrierii *Diadochos* (Praga, 1982), p. 16.

de conflict armat și care, negreșit, se întemeiau pe rapoartele militare cu caracter oficial ce parvneau la cancelaria curții imperiale pragheze. Ca apropiat al episcopului de Olomouc și al arhiepiscopului de Praga, Paprocki a avut acces la arhivele cancelariilor celor două instituții bisericești, unde se centralizau informațiile trimise de preoții și clericii rezidenți în teritoriile unde se desfășurau luptele cu trupele otomane. Vești cu privire la situații de pe front veneau în Țările Cehe și prin corespondența cu cei de acasă, purtată de luptătorii din detașamentele militare cehe, cum a fost, de pildă, cel de sub comanda nobilului Vilím Trčka z Lípy – eroicul apărător al fortăreței Hatvan de pe lângă orașul-cetate Strigoniu din Ungaria Superioară (1595). Paprocki a consultat și scrieri contemporane privitoare la luptele creștinilor cu otomanii, una dintre acestea, pe care Paprocki o menționează în *Diadochos* în mod direct, fiind *Mercurius Gallobelgicus*, în care sunt descrise evenimentele politice petrecute în diferite părți ale Europei, inclusiv în aria sud-estică, între anii 1588-1594, datorată lui Jansonius (Michael von Isselt), care a trăit în a doua jumătate a secolului al XVI-lea¹.

Evitând retorismul exprimării, în relatarea faptelor istorice Paprocki procedează ca un gazetar modern: el adoptă postura de reporter aflat la fața locului², dar ceea ce formează conținutul relatării sale nu este, propriu-zis, realitatea ca atare, ci produsul compilării proprii a informațiilor pe care le deține în legătură cu faptele și evenimentele reale descrise. Această modalitate de redare artistică reprezintă un element de noutate în proza cehă de la cumpăna veacurilor al XVI-lea – al XVII-lea³. O constantă însemnată a artei sale de prozator „neoteric” este aceea de a lăsa să vorbească faptele, implicarea sa de ordin subiectiv sau emoțional fiind redusă la minimum⁴.

În continuare, prezentăm în traducere proprie câteva fragmente ilustrative din textul ediției din 1982, îngrijită de Eduard Petrů, a scrierii *Diadochos*, cu indicarea paginii (paginilor) ediției: simbol E, p. 291 etc. Titlurile fragmentelor ne aparțin, la fel ca și comentariile pe marginea fiecărui text în parte.

¹ Cf. Petrů, *prefața* la *Diadochos*, glosa de la p. 307.

² Petrů, *prefața*, p. 16.

³ *Idem*, p. 12.

⁴ Beletrizând realitatea istorică din ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, Paprocki anticipează, într-un fel, metoda de creație artistică aplicată de reprezentanții literaturii factografice ruse (sovietice) din perioada avangardistă a anilor '20 ai secolului trecut (S.M. Tretiakov, S.I. Kirsanov, V.O. Perțov ș.a.), cf. și Petrů, *op.cit.*, pp. 16, 18.

E., p. 291

Asegiul cetății Făgăraș

(1595) În ziua aceea, când trupele împăratului Rudolf și cele ale Transilvăneanului¹ urmau să pătrundă în orașul Fagarat (sau Faschrat), căci asediații doreau să se predea, pașa din Timișoara, împreună cu doi bei, le sosiră în ajutor, în fruntea unei oști numărând zece mii de oameni. Aflând aceasta, orășeni din cetate n-au mai respectat ceea ce promisese și au început să se apere cu înverșunare.

De îndată ce au cucerit orașul, transilvănenii s-au răzbunat pe locuitorii cetății, omorându-i pe toți, abia apoi apucându-se să-i atace pe păgâni, care s-au retras, salvele lor nepricinuindu-le creștinilor vreo pagubă.

În această luptă au fost luați prizonieri ambii bei, precum și multe căpetenii turcești, și a fost capturată o pradă însemnată. Iar pașa din Timișoara abia a scăpat, cu vreo cinci sute de oameni ai săi. Din rândul transilvănenilor au pierit în bătălie doar treizeci.

E. pp. 307-308

Cucerirea cetăților Șiria și Ineu

(1595) Cel de al doilea corp de oaste a principelui transilvănean a cucerit fortăreața denumită Vilageșvar (Șiria – n.n. T.P.), unde au pierit mulți turci. Principele a poruncit tuturor locuitorilor din principat să aducă mulțumire Domnului pentru această izbândă, iar o parte a oastei sale a trimis-o să ia în stăpânire orașul Ineu², care se află pe drumul ce duce spre

¹ Supranume atribuit de Paprocki principelui Sigismund Báthory al Ardealului, frecvent întâlnit din Diadochos.

² În text: „do Jenny mēsta”.

Timișoara și spre Alba-Iulia¹, acesta fiind cucerit după câteva zile de asediu. În cetate se aflau șase sute de turci, în afară de femei și copii, conducătorul lor fiind Senšachus bek², care, după un sfat ținut cu toți ai săi, a predat orașul creștinilor în ziua de 24 octombrie, pentru a nu pune în pericol viețile locuitorilor.

După ce au părăsit Ineul, în însoțirea unei trupe de escortă formată din călăreți și pedestrași – solicitată pentru a le fi asigurată securitatea –, turcii din cetatea Ineului au luat drumul Pâncotei³. Însă cetele de haiduci din ținut au cunoscut faptul că aceștia erau dinainte înțeleși cu turcii din Timișoara și Alba-Iulia ca grupuri de ostași musulmani să se ascundă în locuri tainice, pentru a ataca escorta turcilor din Ineu. Ca urmare, haiducii au năvălit peste aceștia, omorându-i pe toți. Curând s-au ciocnit și cu trupele otomane din Timișoara și Alba-Iulia, luptându-se cu ele mult timp. Până la urmă le-au biruit, însă cu mari pierderi în rândul haiducilor.

În aceeași lună octombrie, la cererea sultanului Mahomed, hanul tătarilor a pătruns în Țara Valahă⁴ cu oaste numeroasă, dorind să-i supună militar pe moldoveni (*Valachy* – n.n. T.P.) și să-l pună conducător al țării pe sangeacul din Teiuș⁵, așa cum poruncise sultanul turcilor. Însă regele polon, aflând că tătarii vor să pătrundă în țările creștine, și-a îndreptat fără zăbavă oastea sa împotriva lor.

E., p. 263

Bătălia cu turcii de lângă Timișoara

În același an, 1595, sultanul Mahomed trimise la Buda un ceauș cu porunca de a-i mobiliza pe toți în vederea declanșării războiului și de a se îngriji de camparea trupelor în tabăra dinainte stabilită. Și cine nu

¹ În text: „na cestě jdouc k Temešváru a k Julí”.

² De fapt, este vorba despre apelativul *sangeac-bei*.

³ În text: „až do Penkudy”.

⁴ Paprocki folosește în text sintagma *Valaská krajina*, prin care înțelege, de fapt, Țara Moldovei.

⁵ În text: „sendžak tejský”. E. Petru, îngrijitorul ediției, glosează adjectivul *tejský* prin „din Teiuș” – localitate ardeleană la nord-est de Alba-Iulia.

îndeplinește ordinul să fie pus în țeară fără întârziere, iar soția și copiii săi să fie înecați.

Ca urmare a acestei porunci, se strânse o mare oaste (otomană – n.n. T.P.) la Timișoara, cu scopul de a-l ataca pe principele ardelean. Comandantul suprem al oastei era pașa din Buda, iar acesta, ajungând la Timișoara, a pătruns și în Țara Ardealului¹. Însă Gestius Ferens², comandantul suprem al oastei transilvănene, cunoscând mișcările trupelor otomane datorită iscoadelor, și-a așezat oamenii într-un loc potrivit, așteptându-i pe turci (să cadă în capcană – n.n. T.P.). Speranța nu i-a fost înșelată, căci, nu peste multă vreme, turcii, nimic nebănuind, au trecut prin acel loc, iar transilvănenii au sărit vitejește asupra lor, cu mari strigăte de luptă. S-a dezlănțuit, pe dată, o luptă crâncenă. Deși aveau inima muiată de spaimă, fiindu-le primejduite viețile, păgânii s-au apărat cu mare îndârjire, dar oastea transilvăneană, îndeosebi maghiarii din rândurile ei, orbiți de furie, i-au ucis pe păgâni pe capete, încât puțini dintre turci au mai rămas în viață.

În bătălie a fost rănit de moarte și beiful lor, pe care păgânii au reușit totuși să-l scoată din acel măcel, însă acesta muri pe drum. Comandantul (*hejtman*) Gestius i-a trimis principelui două steaguri turcești și o pradă bogată luată de la necredincioși, precum și un număr de capete retezate, după obiceiul cavalerilor.

În ziua de 24 aprilie (1595 – n.n. T.P.), în care principele ardelean trimise câteva mii de munteni și moldoveni împotriva dușmanului³, sosi pe neașteptate vestea că turcii transportă echipament, armament și provizii în tabăra lor, precum și o mare sumă de bani. Pentru acest motiv, trupele acelea (formate din munteni și moldoveni – n.n. T.P.) au fost trimise de îndată de principe la Dunăre, unde, peste câteva ore, au capturat trei galere turcești cu

¹ În textul ceh: „...budínský baše vtrhl do země Sedmíhradské”.

² Numele în formă latinizată *Gestius Ferens* este greșit în cea de a doua parte a lui. De fapt, este vorba despre Gészthy Ferenc, comandantul militar (*hejtman*) al orașului Deva, om de încredere al principelui ardelean Sigismund Báthory și un conducător de oști deosebit de talentat. Era unul dintre cei trei comandanți ai trupelor de oaste transilvănene și fusese în audiență la împăratul Rudolf, căruia i-a prezentat situația militară de pe fronturile din Banat și Transilvania. N-a fost doar un militar de excepție, ci și un om interesat de cultură, el numărându-se printre sponsorii tipăririi *Paliei* de la Orăștie (în 1582). Cf. Gheorghe Mihăilă, *Între Orient și Occident – Studii de cultură și literatură română în secolele al XV-lea – al XVIII-lea*, București, 1999, p. 260.

³ În text: „...kníže sedmíhradský několik tisíc Valachů a Muldavanův proti nepříteli vypravil”.

tot ce se afla în ele. Iar de la turcii luați prizonieri au aflat că Ferat-pașa¹ a fost trimis la război în calitate de comandat suprem al unei oști numeroase, că deja au fost construite podurile (pentru trecerea trupelor otomane peste Dunăre – n.n. T.P.), precum și faptul că spahiii îl așteptau pe pașă lângă orașul Osijek².

E., p. 266-267

Primirea la principele Sigismund Báthory al Transilvaniei a ceaușilor sultanului și a unei delegații bulgare

În această perioadă tulbure, în ziua de 17 a lunii mai (din anul 1595), în jurul orei șase dimineața, au venit la principele ardelean trei ceauși ai sultanului, care i-au cerut, în numele suveranului lor, ca (ardelenii – n.n. T.P.) să redevină supuși ai Porții, iar trupele otomane să poată trece din nou, nestingherit, prin țară. Iar dacă principele se învoiește la această propunere trimisă de sultan prin acești trei legați ai săi, suveranul turcilor ar fi dispus să dea uitării toate nedreptățile și pagubele pe care le-a suferit nu numai în Transilvania, ci și în Moldova și Valahia. De asemenea, suveranul de la Țarigrad se angajează să-i ierte de haraciul cuvenit atât în prezent, cât și în viitor, iar principelui însuși îi promite să-i acorde titlul de domnitor cu drept ereditar al țării sale și încă în acel an să-l facă rege al Ungariei.

Principele n-a luat însă în seamă aceste făgăduieli, zicând că el are mai multă încredere în împăratul Rudolf decât în sultan, că se bizuie mai mult pe atitudinea de fidelitate față de suveranul creștin, decât pe promisiunile deșarte ale sultanului.

Nici nu ieșiră bine ceaușii din sală, că a intrat în audiență la principe o delegație bulgară, ai cărei membri se angajau în numele concetățenilor ca – în cazul în care principele continuă neabătut politica sa antiotomană și este hotărât să pornească războiul împotriva turcilor –, ei, bulgarii, împreună cu toți luptătorii pe care îi pot mobiliza, vor trece de partea principelui, iar cele șapte trecători din munți (din Balcani – n.n. T.P.) vor fi curățate de trupele

¹ Este vorba despre Ferhad-pașa, mare vizir în anii 1591-1592 și în 1595.

² În text: *Esek*.

otomane și vor fi întemeiate în acele locuri așezări cu populație bulgară. În felul acesta (afirmau membrii delegației bulgare – n.n. T.P.), toate țările din jur – Valahia, Moldova, Transilvania, ca și Bulgaria însăși – vor dobândi securitate, iar păgânii nu vor mai putea aduce la Constantinopol echipament și provizii în Ungaria nici pe uscat și nici pe mare.

E. p. 266

Înlăturarea de la domnia Moldovei a lui Aron Tiranul și înscăunarea lui Ștefan Răzvan (în 1595)

Însă voievodul valah¹ i-a trezit principelui transilvănean bănuiala că a căzut la învoială cu turcii pentru a încheia pace și a-și recâștiga bunăvoința acestora. De aceea sus-amintitul principe ardelean Sigismund a poruncit ca voievodul valah, împreună cu soția și copiii săi, să fie reținuți sub pază, deoarece acesta (Aron – n.n. T.P.) este înțeleș nu numai cu păgânii, ci și cu cardinalul Báthory, unchiul său, care completează împotriva sa – după cum s-a aflat dintr-o scrisoare redactată de mâna acestuia. Iar în locul lui (al lui Aron – n.n.T.P.) l-a înscăunat pe Ștefan (Ștefan Răzvan – n.n. T.P.), omul său de încredere, care și-a manifestat tot timpul devotamentul față de el.

E., p. 298

Pătrunderea lui Sinan-pașa în Țara Românească Asedierea cetăților Târgoviște, București și Giurgiu

Încredințându-i-se de către sultan o oaste de pedestrași și călăreți în număr de 70.000 de luptători, Sinan-pașa a trecut Dunărea lângă orașul Zoře

¹ Paprocki folosește frecvent cuvintele *Valaská země*, *valaský* (sic!) cu sensul de „Țara Moldovei”, „moldovenesc”.

sau Giorga (Giurgiu – n.n. T.P.), iar de aici, de la fruntariile muntene și moldovene (*sic!*), a trimis trupe în cele două teritorii, pentru a lua în stăpânire cetăți și orașe. Și au venit la el Hasan-pașa, Michal, voievodul moldovean¹ și multe căpetenii ale turcilor și tătarilor, iar, după sosirea acestora, Sinan și-a îndreptat oastea spre Târgoviște², unde se afla o mănăstire bogată, transformată de turci într-o cetate bine întărită, prevăzută cu tunuri, praf de pușcă și tot felul de materiale de război. El își pusese în gând să înceapă șapte campanii militare³ pentru a alipi din nou la Imperiul Otoman Valahia, Moldova și Țara Ardealului. Numai că zeița Fortuna i-a fost potrivnică, ea surâzându-i Transilvăneanului și a aranjat lucrurile în alt chip decât la cel la care se gândise Sinan-pașa.

.....
După intercalarea în text a unui pasaj referitor la un miracol petrecut în 1595 în localitatea Montagna, la vest de Padova și la alte evenimente, Paprocki reia relatarea companiei militare a lui Sinan-pașa în Țara Românească, p. 304-307.

E., p. 304-307

Luând cunoștință de faptul că oastea păgână și-a instalat tabăra lângă Târgoviște și că pașa ținea acolo sfat cu comandanții săi cum să cucerească țara, principele ardelean Sigismund și-a mobilizat degrabă trupele și a pornit împotriva lui Sinan. El și-a campat oastea lângă primele sate întâlnite în cale după pătrunderea în Țara Valahă și a ordonat să se ridice acolo corturile. Și iată, de lângă o stâncă denumită Stânca Domnească⁴, țâșni în zbor un vultur ce se roti deasupra oștirii, apoi se îndreptă spre cortul principelui, zburând un timp deasupra lui, ba înălțându-se cu repeziciune, ba coborând până aproape de pământ, după care se așeză pe sol, nemaivoind să se ridice în

¹ În text: „Michal, vejvoda muldavský”. Este vorba de Mihnea al III-lea Turcitul, domn al Moldovei între 1577-1583 și între 1585-1591.

² În text: „... sám se do Tergovisty obrátíl” (*sic!*).

³ În text: „A tu umíníl jako sedem belli založítí”.

⁴ În text: „Královská skála”.

aer. Oamenii l-au prins și l-au adus principelui, iar acesta, după ce l-a mângâiat, i-a dat drumul să se înalțe iarăși în văzduh. La puțină vreme după această întâmplare, Ardeleanul a ajuns în apropiere de Târgoviște, încât ar fi putut străbate distanța până acolo într-o jumătate de zi. După o perioadă de gândire, el a luat hotărârea să-i lovească pe păgâni, pregătindu-se să poarte o bătălie decisivă. În acest scop, i-a convocat pe căpitaniii săi și pe ceilalți comandanți de unități, zicându-le să se sfătuiască și să stabilească în ce mod i-ar putea birui pe turci. Între timp, Sigismund s-a spovedit la preot și a primit sfânta împărtășanie. În acea după-amiază i-au fost aduși doi oameni de ai noștri care scăpaseră din mâinile turcilor, iar aceștia i-au spus că, în urmă cu două zile, o mare spaimă cuprinsese întreaga tabără otomană, care mai înainte era sigură că îi poate învinge fără dificultăți pe toți creștinii. Iar acum, cu rugăminți și amenințări, Sinan-pașa abia mai poate să țină oastea în loc, căci toți luptătorii (chiar și ienicerii) sunt foarte dispuși să o ia la goană. Cu toate măsurile luate de pașă, câteva sute de ieniceri au reușit să dezerteze și era limpede că Sinan-pașa nu mai este în stare să mențină pe poziții trupele sale înspăimântate. Căci ostașii dezertau fără măcar să fi văzut cum arată dușmanul la chip. Până la urmă, însuși Sinan s-a alăturat trupelor fugare, nu înainte de a lăsa apărătorilor cetății (Târgoviște – n.n. T.P.) suficiente provizii și material de luptă în cantitate corespunzătoare. Însă obiectele de preț le-a luat cu sine. Cetatea Târgoviște – care mai înainte fusese mănăstire –, precum și toate cele trebuincioase continuării luptelor cu creștinii, le-a lăsat în grija lui Hasan-pașa, a lui Michal, voievodul moldovean, care renunțase la religia creștină¹ și a patru bei, împreună cu o oaste numărând în jur de patru mii de luptători. Iar pașa le-a promis că va veni în ajutorul lor cât mai curând. Isprăvind această treabă, pașa a plecat fără zăbavă la București², oraș aflat la o distanță de o zi călare de la Târgoviște, rămânând acolo și așteptând să vadă ce se va întâmpla.

După aceea a trimis o scrisoare pașei Hasan, îndemnându-l să reziste pe poziții, iar, dacă nu reușește, să părăsească cetatea cu oamenii săi și să treacă Dunărea pe podurile ce fuseseră instalate peste fluviu. Scrisoarea căzu însă în mâinile creștinilor.

Principele transilvănean află astfel că păgânii au de gând să treacă peste Dunăre patru mii de femei valahe, împreună cu copiii lor, precum și că acești captivi se află deja pe drum. Ca urmare, el a trimis în calea lor un

¹ În text: „... Michalovi, vejvodovi muldavskému, jenž byl od křestanův utekl”.

² În text: „do Bukaresti” (sic!).

detașament de ostași pedestri încercați în lupte, iar aceștia i-au eliberat pe captivi și i-au omorât pe turcii care îi escortau.

În ziua de 17 octombrie (a anului 1595 – n.n. T.P.), principele Sigismund, împreună cu oastea sa, au pus stăpânire pe tabăra turcească (de pe lângă Târgoviște – n.n. T.P.), în care au descoperit numeroase corturi de toată frumusețea, multe turnuri, o mare cantitate de pulbere și fel de fel de alte materiale, precum și cămile și alte dobitoace. A trimis apoi în cetate o solie, cerându-le apărătorilor să se predea.

Speriat de puterea militară a creștinilor, Hasan-pașa, neuitând de spaima lui Sinan, care, cuprins de frică, părăsise cu oamenii săi tabăra militară, se gândea să se predea pentru a-și salva propria viață și cea a ostașilor săi, dar ienicerii rămași în cetate, în jur de două mii, s-au împotrivit, strigând că ei se vor opune forței cu forța.

Văzând această hotărâre a lor, Transilvăneanul a dat ordin ca cetatea să fie luată cu asalt, iar mai întâi zidurile ei să fie bătute cu tunurile, urmând ca după aceea trupele sale să pătrundă în cetate prin spărturile din ziduri și peste dărâmături. Iar după cucerirea cetății să înlăture steagul turcesc și să-l înlocuiască cu al său. A mai poruncit ca toți turcii din cetate să fie uciși, în afară de doi bei și de Ali-pașa, pe care el însuși îi luase prizonieri. În luptă a pierit și voievodul moldovean, omorât de creștini pentru că și-a trădat credința.

.....

Lăsând principele Sigismund în cetate trupe pentru apărarea acesteia, a pornit cu grosul oștirii spre București, trăgând nădejde că îl va găsi acolo pe Sinan-pașa. Însă acesta, de îndată ce află de căderea Târgoviștei, neîncrezându-se în zidurile de apărare bucureștene, a lăsat în cetate o unitate militară cu 39 de tunuri și cu material de război și provizii în cantitate îndestulătoare. După care plecă degrabă la o altă cetate, denumită Georgium (*sic!*).

Deci sosi principele ardelean Sigismund la București și, fără a întâmpina o împotrivire armată serioasă, puse stăpânire pe oraș. După care trimise în grabă trupe pentru a-i nimic pe ostașii turci fugari, iar unгурii¹, foarte mânioși pe turci, pe mulți i-au omorât pe drum. Principele a pornit apoi cu oastea sa, sperând să-l captureze pe Sinan în cetatea Giurgiului. Numai că lui Sinan nici un zid de apărare nu i se mai părea în starea să-i

¹ Mânia unгурilor era provocată de măcelurile în rândul populației, săvârșite în Țara Ungurească de trupele otomane.

ofere protecție, drept care nici în cetatea aceea n-a rămas, ci a fugit peste Dunăre mai înainte ca principele ardelean să-l ajungă la Giurgiu. Iar turcii se buluciră pe pod, însă acesta n-a rezistat sub greutatea mulțimii de fugari și s-a prăbușit, astfel că mulți păgâni și-au găsit sfârșitul în Dunăre. Iar Sinanpașa de abia a reușit să se refugieze pe insula din care, cu un an în urmă, fusese izgonit de creștini. Îngrozit foarte, el a putut, în cele din urmă, scăpa de urmăritorii săi, părăsind insula cu o barcă, în toiul nopții.

Cetatea Georgium a fost împresurată și bătută neîncetat cu tunurile, până când, prin spărturile din ziduri, luptătorii din rândurile creștinilor au putut pătrunde în oraș, luându-l în stăpânire. Aici creștinii au ucis treizeci de mii de turci, rămași în cetate, au capturat 40 de tunuri, precum și numeroase materiale de război și armament, suficiente pentru înarmarea a două regate – după cum se afirmă în scrierea *Mercurium Gallobelgicum*¹. Au mai găsit acolo multe galere încărcate cu materiale de război, au eliberat din captivitate o mulțime de oameni, iar oastea principelui, bucurându-se de izbândă, s-a înapoiat la București, încărcată cu o bogată pradă de război.

E., p. 313

Lupta de la Areni (din 14 decembrie 1595)

La începutul lunii decembrie (a anului 1595), când brăilenii² au înțeles că voievodul moldovean³ are de gând să asedieze cetatea, aceștia au părăsit fără zăbavă orașul, fugind peste Dunăre cu o asemenea grabă, încât aproape trei sute din ei s-au înecat în apele râului. Ei erau ultimii păgâni izgoniți din țară...

¹ După cum se menționează în nota de la p. 419 a ediției lui E. Petru, autorul scrierii citate de Paprocki este Michael von Isselt, pe numele său latinizat Jansonius (a trăit în a doua jumătate a secolului al XVI-lea). Scrierea sa redă evenimentele din Europa (inclusiv cele din sud-estul european) în perioada 1588-1594.

² Prin brăileni Paprocki înțelege aici ostașii garnizoanei otomane din Brăila.

³ În textul ceh apare peste tot atributul adjectival *valaský* (sic!), cu înțelesul de „moldovean, moldovenesc” (al) „Moldovei”: „... kteréhož on zemi Valaské podal za vejvodu” - ... pe care el îl instalase ca domn al Țării Moldovei.

Principele transilvănean era nemulțumit de faptul că polonii l-au înlăturat de pe tron pe Ștefan Răzvan, pe care el îl instalase ca domn al Țării Moldovei, așezând în scaunul domnesc pe altcineva. De aceea, el a pus sub comanda lui Răzvan o parte a oștirii sale, formată din călăreți și pedestriime, pentru a-l alunga pe domnitorul înscăunat în Țara Moldovei de poloni și a-și redobândi domnia. Dar, când s-a ajuns la ciocnirea armată, cu toate că s-a luptat vitejește, Răzvan fu luat prizonier de polonezi și osândit să fie pus în țeapă, deoarece prima oară când fusese capturat și pus în libertate i s-a atras atenția ca pe viitor să-și folosească armele numai în lupta împotriva turcilor și să nu le îndrepte niciodată împotriva creștinilor. Însă el, nesocotind avertismentul, s-a încumetat să verse sânge de creștin.

Asupra polonezilor Răzvan pornise cu o oaste ce număra 7000 de oameni, la rândul lor polonezii dispunând de 900 de luptători, comandant al acestora fiind nobilul Potocki din neamul Pilava, om de mare faimă la leși. Când oștile beligerante s-au apropiat una de cealaltă, oastea ungurească (transilvăneană – n.n. T.P.) a fost avertizată de polonezi să nu înceapă a vărsa sânge de creștini, ci mai bine să folosească armele în lupta împotriva păgânilor și să iasă din țară fără a-i aduce stricăciuni.

Dar ungurii au crezut că vorbele polonezilor arată doar teama acestora pricinuită de superioritatea numerică (a oastei transilvănene – n.n. T.P.) și au început să-și bată joc de ei, zicându-le: „Iată, târfele poloneze nu cutează să se înfrunte cu noi. Puneți-vă pe cap maramă, ca femeile (să se vadă, de ce sunteți, în stare – n.n. T.P.)!” Auzind aceste vorbe de ocară, polonezii fură cuprinși de o aprigă mânie și, luând pe Dumnezeu ca martor, că fără voia lor trebuie să pună mâna pe arme, au hotărât ca mai întâi să între în luptă moldovenii, căci nu aveau încredere în aceștia, iar ei, îndesându-și coifurile pe cap, s-au așezat în ordine de bătaie.

Însă moldovenii, care urma să străpungă prima linie inamică, punându-și căciulile în vârful săbiilor, au încercat să se predea ungurilor. Văzând cum stau lucrurile, Potocki dădu poruncă ostașilor de sub comanda sa ca mai întâi să-i ucidă pe moldoveni – aceștia fiind în jur de 500 de oameni – și abia apoi să-i atace pe unguri. În acest fel, ei au făcut dovada că nu sunt dintre aceia de care râdeau ostașii unguri. Din rândul trupelor ungurești n-au rămas în viață prea mulți, dar pe fugari polonezii nu i-au mai urmărit, deoarece, între timp, Răzvan, conducătorul trupelor ungurești fusese luat prizonier.

E., p. 236

Campanie militară turco-tătară împotriva lui Aron Vodă

(1595) Și iarăși, turcii și tătarii au început o incursiune militară pentru cucerirea Țării Moldovei¹. Iar Aron², voievodul moldovean, adunându-și supușii, le-a promis că le lasă toată prada pe care ei o vor captura de la păgâni după terminarea luptelor, căci domnitorul n-avea oaste multă, însă după această făgăduială numărul ostașilor săi a sporit. Iar pe copii și pe femei domnitorul i-a pus la adăpost, pentru ca păgânii să-și închipuie că toată populația fuge de frică din calea lor, sperând că, în acest fel, turcii vor fi mai lesne atrași să pătrundă în țară.

Iar tătarii prinseră curaj și năvăliră în țară din toate părțile, începând s-o jefuiască. Însă Aron sări cu oastea sa împotriva lor, luptând până ce acesta ajunse în mijlocul trupelor tătare, răzbindu-le în ziua aceea în trei locuri. Și au pierit 12.000 și au fost luați prizonieri o mie. Iar domnitorul a luat apoi sub stăpânire cinci cetăți turcești, așezând în ele trupele sale. A pus, de asemenea, stăpânire pe ținutul Bobravei (?), care se întinde de la Dunăre înspre munte pe o lungime de 26 de mile și tot atâtea în lățime.

La curtea suveranului turc se afla unul pe nume său Jankula, fiul voievodului cu același nume³, care l-a rugat pe sultan în repetate rânduri să-i dea un corp de oaste sub comanda sa, făgăduindu-i să cucerească Țara Moldovei și să-l predea pe Aron legat fedeleș lui Mahomed. Sultanul s-a învoit la aceasta și a poruncit lui Jankula să meargă în fruntea unui corp de oaste numărând zece mii de călăreți și pedestrași, pe care însă a pus-o sub comanda directă a lui Ibrahim Hasan-pașa. Numai că Aron Vodă era pregătit să-i întâmpine, având oastea sa strânsă și o mulțime de cazaci în ajutor. Cam la o milă distanță de Dunăre s-a încins o bătălie aprigă cu păgânii, iar Aron Vodă a obținut victoria asupra lor. Și au pierit în luptă 8.000 de turci, iar cucerirea taberei otomane s-a soldat cu capturarea de prăzi fără număr.

¹ În text: „... dobytí Valaška (sic!).

² Aron Vodă, supranumit Tiranul, a fost domn al Moldovei în două rânduri: între septembrie 1591 – iunie 1592 și între octombrie 1592 – aprilie 1595.

³ Era fiul lui Iancu Sasul, care domnise în Moldova între noiembrie 1579 – septembrie 1582.